

Anmeldelser.

Roar Skovmand: Folkehøjskolen i Danmark 1841—1892.

(Det danske Forlag 1944.)

Blandt de mange Bøger, der udkom i Forbindelse med Højskolens Hundredaarsjubilæum i 1944, indtager Roar Skovmands Disputats »Folkehøjskolen i Danmark 1841—1892« en Særstilling, fremfor alt paa Grund af det store Arbejde, der af Forfatteren er gjort for at fremdrage nyt Materiale. Adskillige af de nyere Værker om Højskolen er præget enten af en traditionel Behandlingsmaade eller undertiden af en ret vilkaarlig Vurdering.

Paa to Omraader har Dr. Skovmand især sat ind. Han har som den første systematisk udnyttet det Stof, der findes i Administrationens Arkiver, medens tidligere Fremstillere ret ensidigt har holdt sig til det Materiale, der stammer fra Højskolerne selv. Afstanden mellem Højskolens Liv og Administrationens Virke har maaske været følt saa stor, at ingen før er kommet paa den Tanke, at der her kunde hentes Stof til Belysning af Højskolens Historie — ikke mindst den ældre.

Det andet Omraade, hvor Skovmand har sat ind, er ikke af samme principielle Betydning. Bedst kan det maaske karakteriseres paa den Maade, at Skovmand som den første har haft Fordelen af det store Indsamlingsarbejde, der er foretaget af den Kommission, som Videnskabernes Selskab har nedsat til Undersøgelse af de i dansk Privateje bevarede Kilder til dansk Historie. Under Formanden, Professor Aage Friis' Ledelse har Kommissionen i de senere Aar gjort et meget stort Arbejde for netop at sikre ledende Højskole-

mænds Arkiver. — Foruden disse Kildegrupper maa man nævne, at Dr. Skovmand flittigt har benyttet det store Stof, der ofte faar Lov at ligge dødt hen, i Aviser og Tidsskrifter. Det er en Selvfølge, at han behersker den efterhaanden omfattende Litteratur om Emnet. Kun enkelte, mindre centrale Arbejder har han ikke benyttet.

Som det fremgaar af det anførte, har Dr. Skovmand i overvejende Grad holdt sig til primære Kilder og er derved blevet i Stand til væsentligt at forøge vor Viden og til at klare adskillige Problemer i Højskolens ældre Historie; bl. a. har han slaaet Bro over det Svælg, Aaret 1864 hidtil har dannet i Skildringen af den danske Højskole. Efter Læsningen af hans Redegørelse følger man sig overbevist om, at Folkehøjskolen havde faaet et Gennembrud uanset Begivenhederne i 1864, hvor meget disse end har betydet for Højskolen.

Indrammet af nogle indledende og afsluttende Kapitler har Skovmand særlig samlet sig om 5 større Emner.

Først behandler han som Udgangspunkt de ældste Skoler enkeltvis; men han fortsætter ikke efter dette Skema. Efter 1864 omtales kun de ledende Højskoler særskilt, idet Skovmand først og fremmest har ønsket at behandle Folkehøjskolen under eet som en Oplysningsbevægelse, men ikke de enkelte Skoler hver for sig. Han staar derved i velgørende Modsætning til en Fremgangsmaade, der tidligere er blevet benyttet ved Behandlingen af Højskolens Historie. Disse første Kapitler skal betragtes som et nødvendigt Grundlag for de følgende Udredninger. Det fortjener i denne Forbindelse at nævnes, at Dr. Skovmand ved Gennemgangen af de enkelte Skoler i højere Grad end sine Forgængere har skiftet Sol og Vind lige, hvad der især er kommet Hindholmshøjskolen tilgode.

Den anden Emnegruppe er Samspillet mellem Højskolerne, saadan som det efterhaanden udviklede sig og gjorde Højskolerne, specielt de grundtvigske, til en særlig Aandsretning i Danmark. I Forbindelse med Samspillet mellem Højskolerne har Skovmand givet en Udredning af Højskolerne's Statistik. Takket være Indberetningerne til Ministeriet har han raadet over et sikrere Materiale end sine Forgængere. Med større Tryghed end før kan man nu, takket

være hans Arbejde, benytte Tal til at illustrere Højskolebevægelsens Vækst.

Det tredje Omraade, Skovmand flittigt har behandlet, er Rigsdagens Stilling til Højskolen gennem Aarene, indtil Højskoleloven af 1892 løftede Spørgsmaalet om Tilskud til Højskolerne op over den politiske Strid og gav Højskolen Fred fra den Kant.

Nøje forbundet med denne Emnegruppe er den fjerde, der handler om Højskolens Stillingtagen til den almindelige Politik, saaledes som den formede sig efter 1864, især i 1870'erne og 1880'erne. Hvad disse to Emnegrupper angaar, savner man imidlertid en nøjere Udredning af den politiske Debat omkring Rødding-Forstanderen Høgsbros Stilling i Aarene før 1864, idet mange af de Angreb, der dengang blev rettet mod ham, den første politisk virksomme Højskoleforstander, er Forløbere for tilsvarende Angreb, der i 1870'erne og 1880'erne rettedes imod Højskolerne som saadanne.

Som den femte Emnegruppe maa man endelig nævne Højskolens Stilling til forskellige Bevægelser, fortrinsvis indenfor Kulturlivet. Under Titlen »Kampen mellem Aser og Jætter« omtales Debatten mellem den grundtvigske Kreds paa Testrup og den bjørnbakske i Viby. Desuden behandles i et særskilt Kapitel Højskolens Stilling til det moderne Gennembrud.

Som Dr. Skovmand omtaler i sin Indledning, kunde Kredsen af Emner udvides ikke saa lidt, han nævner selv: »Højskolen og Norden«, »Højskolen og Sønderjylland«, »Højskolen og den Ling'ske Gymnastik«, »Højskolens Forhold til den kirkelige Grundtvigianisme«. Bogens Indhold er imidlertid saa righoldigt og en Begrænsning saa nødvendig, at man fuldt ud maa anerkende det rimelige i at se bort fra de nævnte Spørgsmaal, selv om en Behandling af disse naturligvis vilde have gjort Værket endnu mere værdifuldt; men man har jo Lov at haabe, at Forfatteren vil tage dem op en anden Gang. En uheldig Virkning har den skarpe Afgrænsning imidlertid haft, for saa vidt angaar Stof, der naturligt tjener til at belyse Bogens Emner, men som tillige hører hjemme i en anden Sammenhæng. Saaledes maa det sønderjyske Stof tages med i den Udstrækning, der belyser

Højskolens Oprindelse, idet Grundlæggelsen af Rødding Højskole netop i 1844 er betinget af den ganske særlige Situation, der raadede i Sønderjylland i disse Aar. Ligeledes er det et Savn, at der ikke findes et indledende Kapitel om Grundtvigs Højskoleidéer. Skovmand finder det tilstrækkeligt at henvise til »Grundtvigs Højskoleskrifter, der ikke lader Læseren i Tvivl om, hvad han tænkte paa og drømte om i disse Aar: »Skolen i Soer«. Hertil maa bemærkes, at for det første er Grundtvig ikke saa nem at gaa til, at en nærmere Redegørelse og Forklaring af hans Tanker er overflødig, og for det andet vilde et saadant Kapitel afgive en væridfuld Maalestok for de Afgang fra den oprindelige Tanke, som blev et Resultat af den »Virkelighedens Ildprøve«, som Skovmand med Rette tillægger saa stor Betydning.

Der skal ikke tillægges disse Indvendinger afgørende Vægt. Skovmands Bog er særdeles righoldig endda; men disse Ønsker paanøder sig Tanken ud fra de Linier, Forfatteren selv har lagt.

Bogen skal imidlertid ikke alene vurderes ud fra det Indhold, den rummer, men da det er en Disputats, ogsaa ud fra den Maade, Forfatteren har behandlet Kildematerialet paa.

Skovmands Behandling af Kilderne er sober og omhyggelig, men han forholder sig i lidt for høj Grad refererende over for dem. Undertiden klares Sagen med et Referat, hvor det vilde være naturligt at lade Kilderne belyse et Problem, hvorefter Forfatteren kunde drage sin Konklusion. Problemstillingen maa kendetegnes som det svageste ved Værket; man føler, at Forfatteren ikke overalt har formaaet at frigøre sig fra sine Kilder og hæve sig over dem. Oplysningerne meddeles ofte i Sammenhæng, som er bestemt af den foreliggende Kilde, ikke af det Problem, der skal belyses. Denne Indvending skal her kun illustreres med et enkelt Eksempel:

Kapitel II hedder »Aanden fra 1848« — og Højskolesagen; men det burde rettere hedde »D. G. Monrads Højskoleplaner og Embedsmændenes Stilling dertil«, idet Kapitlets Hovedindhold bestaar af en Redegørelse for og Svar paa et Cirkulære, som Monrad i Maj 1848 som Kultusminister udsendte

til Landets Embedsmænd og Skolemyndigheder, hvori han bad dem udtale sig om et Forslag til Oprettelse af Amtsbondenhøjskoler, altsaa et Forslag om, at det offentlige skulde gennemføre Højskoletanken. Der indkom fra Embedsmændene en lang Række Svar, som dog i ikke faa Tilfælde er medundertegnet af Bønder. Skovmand mener, at Svarene »tilsammen giver et Indtryk af Oplysningstilstanden og Oplysningstrangen hos danske Bønder i det mærkværdige Aar, ja, lidt senere hævder han, at Embedsmændene, Præster og konservative Amtmænd trods alt »havde bedre Overblik end nogen andre over Oplysningstilstanden og Oplysningstrangen i den danske Bondestand«. Maaske er det rigtigt med Hensyn til Oplysningstilstanden, skønt man har sine Tvivl, men næppe med Hensyn til Oplysningstrangen. Vil man kende den, maa man gaa meget bedre til Værks; efter Indberetningerne at dømme gjorde der sig kun en meget beskedent Oplysningstrang gældende. Muligvis er det rigtigt. Men langt flere Kilder maa drages med ind i Undersøgelsen for at gøre det overbevisende. Naar Kapitlet hedder »Aanden fra 1848 og Skolesagen«, vilde det have været paa sin Plads at nævne det Forhold, hvor Aanden fra 1848 fik afgørende Indflydelse, nemlig de Skoleplaner, Kold virkeliggjorde. Efter eget Sigende oplevede Kold i 1848, hvad Aanden kunde virke i det store, medens han tidligere kun havde set, hvad Aanden kunde udrette over for den enkelte.

Den refererende Fremgangsmaade kommer særlig frem i de Kapitler, der handler om Rigsdagens og Regeringens Stilling til Højskolerne. Kapitlerne er fortrinsvis bygget op over Rigsdagstidende, og de forskellige Synspunkter fremføres i den Rækkefølge, Politikerne har haft Ordet. En meget væsentlig Forenkling kunde være opnaaet ved at formulere de Hovedspørgsmaal, hvorom Debatten stod, og derpaa belyse dem med en Række karakteristiske Udtalelser. Denne metodiske Indvending gælder ogsaa den meget interessante Redegørelse, som Dr. Skovmand har fremdraget om Højskoleforstandermødet i Odense 1885, hvor Højskolernes Stilling under de provisoriske Finanslove drøftedes.

Det har ligget Anmelderen paa Sinde at holde sig til de principielle Synspunkter. Paa talrige Enkeltpunkter kunde der være Anledning til Drøftelse af Oplysninger og Syns-

punkter. At det forholder sig saaledes, maa efter Anmelderens Mening tjene som den største Anbefaling af Bogen. Hvor mange Bøger kan man sige det om, at de fængsler en i den Grad, at man ikke synes, man kan blive færdig med dem.

Naar der i det foregaaende har været rettet Kritik mod eet og andet, skal det understreges, at den i Forhold til det Udbytte, man har af at arbejde med Dr. Skovmands Bog, er mindre væsentligt, men i en Anmeldelse maa Kritiken altid komme til at indtage en fremtrædende Plads. Derfor skal det klart og tydeligt slaas fast:

Til Studiet af Danmarks Aands- og Kulturhistorie i det 19. Aarhundrede er »Folkehøjskolen i Danmark 1841—1892« et Hovedværk.

Troels Fink.

Hugo Matthiessen: Snapstinget (Gyldendal 1946).

Det er efterhaanden en statelig række af værker, Hugo Matthiessen kan se tilbage paa. Og mange af dem er udsolgt eller kommet i 2 og 3 udgaver, en sjælden skæbne for en historisk bog. Denne publikumssucces er dog fuldtud fortjent. Fremstillingen bygger altid paa en udstrakt viden og et omfattende materiale, uden dog at tynges af den store stofmasse. De mange detaljer følger sig naturligt til et hele. Hugo Matthiessen er paa samme tid baade videnskabsmand og kunstner, af stoffets kaos skaber han en mosaik, der undertiden kan virke paa sindet med et maleris kunstneriske kraft. Snart skildres i brede penselstrøj renaissancetidens voldsomme livsførelse eller empiretidens liv i klubber og teatre. Snart gives der smaa nænsomme portrætter af de mænd, som optræder paa historiens store scene.

Hugo Matthiessens første bøger behandlede især de danske købstæders kulturhistorie. Men i de senere værker er han søgt videre ud — ud i guds frie natur. Han har taget os med paa vandringer, først og fremmest i Jylland. I Hærvejen følger vi ham fra Viborg til monarkiets fjerneste grænser, og hvad har vi ikke oplevet undervejs? I Limfjorden viste han os denne skønne vandvej, og i Viborg-